

سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز (مطالعه موردی: محله احمدآباد)

علی اسکوئی ارس

دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

رسول قربانی*

استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

شهریور روستایی

دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۲۷ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۳۱

چکیده

ارزیابی رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در میان ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی بیش از ساکنین سایر مناطق شهری اهمیت می‌یابد. چراکه ساکنین سکونتگاه‌های خودروی شهری غالباً جزو اقشار آسیب‌پذیرتر اجتماعات شهری محسوب می‌شوند. با توجه به اهمیت ارزیابی ابعاد و شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی، هدف از انجام این تحقیق سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز با مطالعه موردی محله احمدآباد می‌باشد. پژوهش حاضر، از حیث هدف کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد. شیوه گردآوری اطلاعات اسنادی، کتابخانه‌ای و مشاهده میدانی بوده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش پرسش‌نامه و آزمون‌های فریدمن، کروسکال والیس و مان‌ویتنی بهره‌گیری شده است. به منظور گردآوری اطلاعات از مطالعات کتابخانه‌ای و بلوک‌های آماری سال ۱۳۹۵ کلانشهر تبریز بهره‌گیری شد. ضریب پایایی پرسش‌نامه ۰/۸۶۳ برآورده شد. حجم نمونه هم براساس فرمول کوکران ۳۷۱ نفر از ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز را شامل شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی و از طریق نرم‌افزار SPSS16 انجام پذیرفت. نتایج پژوهش حاکی از آن است که در بین ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری، بعد اقتصادی در رده نخست قرار دارد. همچنین در میان شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری، شاخص درآمد ماهیانه سرپرست خانوار در رده نخست قرار دارد. در نهایت می‌توان گفت میزان رضایتمندی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد کلانشهر تبریز از کیفیت زندگی شهری، پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد.

واژگان کلیدی: کیفیت زندگی شهری، رضایتمندی، سکونتگاه‌های غیررسمی، فریدمن، احمدآباد تبریز.

*نویسنده مسئول: rghorbani@tabrizu.ac.ir

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان "سنجش و ارزیابی کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن در سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز (مطالعه موردی: محله احمدآباد) با راهنمایی جناب آقای دکتر رسول قربانی و مشاوره جناب آقای دکتر شهریور روستایی در دانشگاه تبریز می‌باشد.

مقدمه

با وجود نقش و جایگاه بی‌بدیل شهرها در رشد و توسعه اقتصادی، افزایش بهره‌وری و تقویت مشارکت اجتماعی، اغلب شهرهای جهان با مشکلاتی از قبیل پراکنده‌رویی، شهری‌شدن فقر، بیکاری، مسکن نامناسب، بالابودن هزینه‌های زندگی، جرم و جنایت و ناامنی، جدایی‌گزینی فضایی، ضعف زیرساخت‌ها، ظرفیت مالی ضعیف، حکمروایی شهری نامطلوب، نابرابری‌های مکانی و جنسیتی و کیفیت نامطلوب محیطی روبرو بوده و کیفیت زندگی ساکنان شهرها را تحت تأثیر قرار داده است (Mansoorian, 2016: 614). اما به مراتب این تأثیرپذیری در میان ساکنین سکونتگاه‌های خودروی شهری بیشتر از سایر شهروندان بوده است چراکه امروزه با طرح مفاهیمی جدید همچون کیفیت زندگی شهری در علوم میان رشته‌ای همچون برنامه‌ریزی شهری، روان‌شناسی، علوم اجتماعی و ... ضرورت ارزیابی و بررسی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی را بیش از پیش مورد توجه قرار داده است و ضروری است در راستای نیل به راه‌حلهایی مناسب جهت جذب ساکنین سکونتگاه‌های خودروی شهری در بافت شهری اقدام نمود. در حال حاضر با مروری بر چهار دهه تلاش شاهد آن هستیم که معضل سکونتگاه‌های خودروی شهری نه تنها به سطحی مطلوب و قابل قبول نرسیده است بلکه آمارها حاکی از گسترش روزافزون آن در ایران است. اغلب پژوهش‌ها و مطالعات به دنبال تبیین و تحلیل وضعیت مناطق اسکان غیررسمی بوده‌اند ولیکن مطالعاتی که ژرفای مسئله را با توجه به مکانیزم‌های تأثیرگذار مبتنی بر رهیافت‌های کیفیت زندگی شهری نشان دهد، مغفول مانده است. جای خالی پارادایم کیفیت زندگی در بررسی مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی البته با تأکید بر نتایج عملیاتی و کاربردی آن در عرصه سیاست‌گذاری کشور، به وضوح دیده می‌شود که توجه به این مهم می‌تواند نویدبخش دستاوردهای سیاسی و اقتصادی جدیدی در کشور باشد. سکونتگاه‌های غیررسمی به عنوان یکی از عناصر نظام فضایی شهری (Asadi et al, 2021: 46) که در تحقیقات مختلف با نام‌هایی چون زاغه‌ها، فاولاها، اسکوترها^۱ و کلبه‌ها^۲ از آن یاد شده (Wainaina, 2022: 1)، پدیده‌ای جهانی بوده که ابتدا کشورهای صنعتی آن را تجربه کرده و سپس کشورهای جهان سوم با آن مواجه شده‌اند. امروزه نیز مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی در سطح جهان یکی از دغدغه‌های سردمداران کشورها است به طوری که سازمان ملل در این خصوص علاوه بر برگزاری اجلاس‌های بین‌المللی، برنامه‌ها و پروژه‌های مختلفی را در کشورهای مختلف اجرا نموده است (Firozi et al, 2013: 116).

در حال حاضر، بیش از ۱ میلیارد نفر در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن هستند که بیشترین سهم (۳۷۰ میلیون نفر) در آسیای شرقی و جنوب شرقی متمرکز است (UNSD, 2021., Wolff et al, 2023: 275).

¹ Favelas

² Squatters

³ Shacks

جمعیت شهری ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۴ حدود ۹۰ میلیون نفر افزایش یافته است (United Nations, 2014). در سال ۲۰۱۸، ۵۵/۲ درصد از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کردند (UN-Habitat, 2020). برای نخستین بار در جهان، حدود ۵۴ درصد از مردم در سال ۲۰۱۴ در شهرها زندگی می‌کنند که برآورد می‌گردد این رقم تا سال ۲۰۵۰ به ۶۶ درصد افزایش پیدا کند (UN-Habitat, 2014). آن چه که در قرن بیستم و بیست‌ویکم جهان شاهد آن می‌باشد، رشد سریع شهرنشینی و ناگهانی کپرها و زاغه‌ها است (Manisha et al, 2015: 87). به گزارش مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد، ۳۵٪ از جمعیت ایران در محله‌های فقیرنشین زندگی می‌کنند (Sarrafi, 2015: 120; Arefi, 2018: 28). از طرفی قسمتی از جمعیت شهرها به منظور حذف هزینه‌های سنگین مسکن از سبد خانوار به سمت سکونتگاه‌های غیررسمی کشیده شده‌اند (Badiei Kheirabadi & Masoudnejad, 2022: 123). در حال حاضر تعداد زیادی از مردم شهرنشین کشورهای در حال توسعه در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. در کنار شرایط فقیرانه‌ی سکونت و دسترسی ناکافی به زیرساخت‌ها و خدمات پایه‌ای به دلیل ترک اجباری سکونتگاه‌ها ترس دایمی آنها را تهدید می‌کند (Nakamura, 2016: 151).

آن چه که جامعه‌ی جهانی در تکاپوی دست یافتن به آن تحت عنوان مفهوم «توسعه‌ی پایدار» می‌باشد؛ لازمه‌اش توجه به «عدالت اجتماعی» می‌باشد. در صورتی که جامعه‌ای در راستای نیل به اهداف «عدالت اجتماعی» گام بردارد، بر تجدید حیات مفهوم «کیفیت زندگی شهری» صحنه می‌گذارد. به عبارت دیگر؛ برخورداری آحاد جامعه‌ی شهری از «عدالت اجتماعی»، متضمن کیفیت زندگی مطلوب همان جامعه‌ی هدف می‌باشد. ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی شهری زمانی بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد که شناسایی شاخص‌های مذکور منجر می‌گردد که با دیدی همه‌جانبه‌نگر و جامع اولویت‌ها و آلترناتیوهای موجود را در استفاده‌ی مؤثر و بهینه از منابع محدود شهری، انتخاب کنیم. چراکه همیشه مقوله‌ی منابع و امکانات محدود و کمیاب و نیازهای نامحدود بشر مطرح بوده است و ضروری است سیاستگذاران جوامع شهری جهت دستیابی به راه‌حلهایی پایدار و کارا از اولویت‌های تعیین‌شده استفاده نمایند. پیدایش و رشد فزاینده‌ی مسائلی همچون انواع بیماری‌های روان‌شناختی، انواع افسردگی‌ها، آسیب‌های روحی و روانی، فقر نسبی و ... در سکونتگاه‌های غیررسمی ناشی از عدم توجه به شاخص‌های کیفیت زندگی شهری است. قرن بیست‌ویکم سرآغاز دوره‌ی نوین شهرنشینی است. آن چه که جامعه‌ی جهانی شاهد آن می‌باشد کم رنگ شدن نقش زندگی‌های روستایی می‌باشد. بنابراین توجه به مقوله‌های مرتبط با مسایل شهری و به ویژه کیفیت زندگی شهروندان بیش از پیش ضرورت می‌یابد. در این میان نقش محلات شهری و مشارکت شهروندان اهمیت دارد. مدیران شهری جهت شناسایی مسائل و مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی می‌توانند شاخص‌های کیفیت زندگی شهری را در تمامی این محلات کم برخوردار مورد ارزیابی قرار داده و نتایج به دست آمده را جهت مدیریت عاقلانه و کارآمد شهری استفاده نمایند. از جمله‌ی مهم‌ترین مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی، معضل کیفیت زندگی شهری پائین در این مناطق می‌باشد. توأم با رشد

جمعیت، سکونتگاه‌های غیررسمی با مشکلات زیادی در ارتباط با مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی مواجه شده‌اند که منجر به تقلیل کیفیت زندگی شهری در این مناطق شده است. بهبود کیفیت زندگی در هر جامعه‌ای یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری آن جامعه است (Rajabi Amirabad Robabeh & Rahmani, 2021: 320). این مهم به دلیل اهمیت روزافزون مطالعات کیفیت زندگی در پایش سیاست‌های برنامه‌ریزی شهری و نقش آن به عنوان ابزاری کارآمد در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری است (Asadi & Asghari Zamani et al, 2012: 69). کیفیت زندگی نشان‌دهنده ویژگی‌های کلی اجتماعی، اقتصادی و محیطی مناطق است و می‌تواند به عنوان ابزاری قدرتمند برای نظارت بر برنامه‌ریزی توسعه اجتماع به کار رود (Mousavi et al, 2012: 11). بررسی و تحلیل کیفیت زندگی شهری برای شناسایی قسمت‌ها و محله‌های محروم شهری و طرح رویکردهایی با هدف رفع محرومیت ضروری هستند و بی‌توجهی به چنین مطالعاتی، سیستم شهری را تا حد بسیاری مختل می‌کند و موجی از نارضایتی نسبت به زندگی را سبب می‌شود (Qadri et al, 2022: 213).

تحلیل و ارزیابی منطقی و اصولی مؤلفه‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر مؤلفه‌های رضایتمندی شهروندی می‌تواند به عنوان رویکردی نو و تأثیرگذار جهت گذار از وضعیت نابسامان کنونی در این مناطق به سمت آینده‌ای مطلوب، نقش مهمی را ایفا نماید (Ghorbani et al, 2022: 818). ضرورت پرداختن به مسئله کیفیت زندگی شهری در این مناطق زمانی بیشتر نمود پیدا می‌کند که ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی جزء آسیب‌پذیرترین اقشار یک جامعه شهری قلمداد می‌گردند و توجه به ضرورت‌های زیستی و شهری، تأمین حداقل نیازها و برخورداری از حقوق شهروندی از جمله ضروریات زندگی برای آنان به حساب می‌آیند. ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر تبریز در محله احمدآباد، مهم‌ترین هدف پژوهش حاضر می‌باشد. در شهر تبریز ۱۷ محله غیررسمی وجود دارد که از جمعیت یک میلیون و هشتصد هزار نفری آن، بیش از چهارصد و پنجاه هزار نفر در این محلات سکنی گزیده‌اند که مساحت این محلات ۱۹۲۲ هکتار برآورده شده است (www.irna.ir). در این پژوهش، محله احمدآباد تبریز از نظر میزان کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن مورد ارزیابی قرار گرفته است. محله احمدآباد تبریز جزء سکونتگاه‌های غیررسمی پهنه شمال کلانشهر تبریز می‌باشد که در محدوده شهرداری منطقه یک تبریز قرار گرفته است. محله مذکور به دلیل برخورداری از مسائل و مشکلات عدیده اجتماعی و اقتصادی چالش‌های اساسی برای مدیریت شهری شهر تبریز در زمینه‌های کالبدی - زیست محیطی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و ... ایجاد نموده که نیازمند برخورد جدی و همه‌جانبه است (Fathzadeh & Zahedzahedani, 2015: 67). بر این اساس، پژوهش حاضر می‌کوشد تا دریابد که از نظر ساکنان محله احمدآباد شهر تبریز اهمیت و اولویت‌بندی ابعاد و شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری چگونه است؟

مبانی نظری و ادبیات پژوهش

سکونتگاه‌های غیررسمی

سکونتگاه‌های غیررسمی، مکان‌هایی هستند که خارج از طرح کاربری اراضی و بدون مجوز ساخته شده و از ضوابط استاندارد ساختمان عدول نموده‌اند (Abunywaha et al, 2018: 239). سکونتگاه‌های غیررسمی، سکونتگاه‌های بی‌برنامه‌ای هستند که در فضاهای پیرامونی جدید در حاشیه قلمروهای شهری ایجاد شده‌اند که معمولاً به عنوان سکونتگاه‌های متراکم و فاقد برنامه‌ریزی و همراه با شکل نامنظمی از الگوی سکونتگاهی هستند که شامل خانه‌های جمعی خودساخته و بدون مالکیت رسمی زمین هستند (Alene, 2022: 321). اسکان غیررسمی به طور کلی به عنوان تولید فزاینده، غیرمجاز و خود سازمان‌یافته محله‌های جدید شهری تعریف می‌شود (Gouverneur, 2015: 23). اسکان غیررسمی امروزه در قرن بیست‌ویکم تعریف جدیدی به خود گرفته است؛ افزایش نرخ تورم افسارگریخته در اغلب کشورهای در حال توسعه، کاهش قدرت خرید مردم به‌طور ویژه دهک‌های متوسط شهری و افزایش نرخ اجاره‌بهای مسکن، گروه جدیدی از ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی را تشکیل داده که با نسل‌های پیشین مهاجران تفاوت دارند. این گذار جمعیتی را می‌توان تحت عنوان گذار از مهاجرت روستائیان و یا ساکنین در شهرهای کوچک با درآمد اقتصادی نازل به مناطق حاشیه‌ای کلان‌شهرها به سوی مهاجرت اقشار دهک‌های متوسط ساکن در کلان‌شهرها به مناطق حاشیه‌ای قلمداد نمود (Oskouee Aras, 2022: 90). به طور کلی اگر بخواهیم تعریفی جامع از سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه دهیم می‌توان گفت شیوه سکونتی پذیرفته‌شده در قرن بیست‌ویکم که ماحصل عدم درک منطقی ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، فرهنگی، زیرساختی و در یک کلام خصوصیات ساختاری کلانشهرها و شهرهای بزرگ می‌باشد. سکونتگاه‌های غیررسمی را می‌توان فرآیندی از تصمیمات ناآگاهانه و بدون دوراندیشی جهت نیل به اهداف مبرم اقتصادی و جایگاه و طبقه اجتماعی مطلوب‌تر در گذار از جامعه روستائین و یا ساکن در شهرهای کوچک به سمت شهرهای بزرگتر معنی نمود. باتوجه به تعاریفی که تاکنون از اسکان غیررسمی ارائه شده است و تجربیاتی که از مشاهده این مقوله به دست آمده است می‌توان ویژگی‌های زیر را که در بیشتر مناطق حاشیه‌نشین وجود دارد برشمرد:

معمولاً در زمین‌های خالی شهری، لبه‌های شهری، حواشی شهرها و در خارج از محدوده قانونی شهر و مناطقی از این دست، به صورت غیرقانونی به وجود می‌آیند و توسعه آنها بدون برنامه و اتفاقی است.

اغلب ساکنین افرادی فقیر، بی‌سواد و فاقد مهارت کافی هستند که در میان آنها ناهنجاری‌های اجتماعی از قبیل دزدی، اعتیاد، قاچاق، فحشاء و ... بیش از سایر مناطق شهری به چشم می‌خورد.

معمولاً فاقد خدمات شهری از قبیل راه آسفالت، آب، برق، وسایل بهداشتی و سیستم دفع فاضلاب و ... هستند. معمولاً دارای بافتی فرسوده هستند و با مصالح بی‌دوام یا کم دوام به وسیله خود افراد و به صورت خلق‌الساعه ساخته می‌شوند (مانند زاغه، گرگین، آلونک، کپر و ...).

معمولاً تراکم جمعیتی بالایی دارند و بیشتر ساکنین را افراد کم سن و سال و جوانان تشکیل می‌دهند. بیشتر ساکنین مهاجرین یا اقلیت‌های قومی، نژادی یا مذهبی هستند. این افراد به دلیل منافع مشترک و تجانسی که با هم دارند همبستگی خوبی دارند و از نوعی فرهنگ مشترک برخوردارند ولی نسبت به سایر افراد و سکنه شهر دچار حس عدم اعتماد و گوشه‌گیری هستند (Khanmohammadi et al, 2019: 152-153).

کیفیت زندگی شهری

بسیاری از دانشمندان در رشته‌های علمی همچون روانشناسی، پزشکی و علوم طبیعی، علوم اقتصادی، علوم اجتماعی و جغرافیا مفهوم یکسانی از کیفیت زندگی شهری را در مطالعات علمی خود به کار نمی‌برند چراکه کیفیت زندگی شهری متأثر از عناصر مهمی چون زمان، مکان و همچنین ارزش‌های اجتماعی و فردی است (Fatahi et al, 2012; Yousefzadeh et al, 2019: 299).

کیفیت زندگی شهری در ارتباط با عملکرد شهرها تبیین می‌گردد؛ در واقع این رابطه در تقاطع تمامی سیاست‌ها و اقدامات می‌باشد. براساس بررسی مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد، عواملی همچون مسکن مناسب، خدمات مناسب، اشتغال با درآمد کافی و توأم با کرامت، کار بدون محدودیت و امنیت زندگی، کیفیت مناسب فعالیت‌های آموزشی، به عنوان مهم‌ترین عوامل ارتقای کیفیت زندگی در شهرها به حساب می‌آیند. (UN-Habitat, 2013).

رضایتمندی

از دیدگاه پژوهشگران مختلف رضایتمندی به عنوان یک معیار عام برای سنجش کیفیت محیط مطرح شده است، اما اندازه‌گیری میزان رضایت از سکونتگاه پیچیده است و به عوامل بسیاری بستگی دارد. با بررسی و مرور ادبیات مربوط به میزان رضایت از محیط سکونتی، مشخص شده که درک میزان رضایت از سوی هر شخص و در شرایط مختلف شخصی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و فیزیکی متفاوت است. اضافه نمودن ویژگی‌های شخصی به تجزیه و تحلیل‌ها قدرت پیش‌بینی را بالاتر می‌برد (Farrokhi, 2020: 33). رضایتمندی از زندگی را می‌توان پیش‌نیاز مهمی جهت نیل به ارتقای کیفیت زندگی شهری دانست. رضایتمندی از خود و به تبع آن پیمودن مسیر دستیابی به خودشکوفایی که پنجمین دسته از نیازهای اساسی مازلو براساس مدل سلسله مراتبی اش می‌باشد، اصلی‌ترین و تعیین‌کننده‌ترین عامل در راستای بهبود کیفیت زندگی شهری تعریف می‌گردد.

پیشینه تحقیق

تاکنون مطالعات فراوانی در ارتباط با کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی انجام شده است اما بداعت پژوهش حاضر از دو حیث قابل بررسی است؛ نخست اینکه در این پژوهش سعی شده است با با تدقیق در انتخاب مؤلفه‌ها، شاخص‌هایی که مستقیماً با مقوله کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی در ارتباط هستند مورد بررسی قرار بگیرند به بیان بهتر، در این پژوهش سعی شده است به تفاوت بین شاخص‌های تأثیرگذار در سرزندگی شهری،

زیست‌پذیری شهری و کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی اشاره شود. این در حالی است که در مطالعات قبلی شاهد به کارگیری تلفیقی از مؤلفه‌های متفاوت سرزندگی شهری، کیفیت زندگی شهری و زیست‌پذیری شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی بودیم. مسئله بعدی در ارتباط با محدوده مورد مطالعه است باتوجه به اینکه محله احمدآباد تبریز جزو مهم‌ترین و پرجمعیت‌ترین محلات سکونتگاه‌های غیررسمی در کلانشهر تبریز است ضرورت انجام این پژوهش را بیش از پیش نمایان می‌سازد. در جدول (۱)، به مطالعات انجام شده پیرامون پژوهش حاضر پرداخته شده است.

جدول ۱. پیشینه تحقیق

Table 1. Background of the research

ردیف	محققین	سال	عنوان تحقیق	یافته‌های کلیدی تحقیق
۱	دارکی و ویساجی ^۱	۲۰۱۳	هر چه بیشتر چیزها تغییر کنند، بیشتر ثابت می‌مانند: مطالعه‌ای درباره‌ی کیفیت زندگی در یک شهر غیررسمی در تشوان ^۲	از طریق مصاحبه با نخبگان، نظرسنجی، داده‌های سرشماری و بررسی اسناد کتابخانه‌ای به بررسی کیفیت زندگی در یک سکونتگاه غیررسمی در آفریقای جنوبی پرداخته‌اند. نتایج به دست‌آمده از نظرسنجی از ۹۰ خانوار حاکی از آن است که از جهت رفاه و آسایش و خدماتی که دولت در اختیار فقرا قرار می‌دهد، رضایت کمی وجود دارد. بیشترین نارضایتی‌ها مربوط به دسترسی به برق با ۹۳ درصد، مسکن با ۹۰ درصد، جمع‌آوری زباله با ۷۶ درصد و در نهایت بیکاری با ۴۲ درصد می‌باشد.
۲	وکهکورو ^۳	۲۰۱۵	رضایتمندی ساکنان از کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی در شهرداری بندر هارکورت ^۴	روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیلی تک متغیره استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که کیفیت زندگی مسکونی در شهرداری بندر هارکورت با وجود زباله در خیابان و محلات، پایین است و بیشتر ساکنان از شرایط سکونی خود مانند تأمین برق، آبرسانی و جمع‌آوری و دفع زباله ناراضی هستند. این مطالعه همچنین نشان داد که ۲۶/۵٪ از ساکنان محله‌ی مارین بیس ^۵ و ۵۸/۱٪ از ساکنان در محله‌ی آفیکپو ^۶ ، از کیفیت زندگی مسکونی خود رضایت ندارند.
۳	هرناندز و همکاران ^۷	۲۰۱۸	حل مسئله‌ی کیفیت زندگی شهری در فضاهای عمومی مسکن غیررسمی بوگوتا ^۸	از نظر روش، استفاده از روش‌های مختلف، به گسترش درک استفاده اختصاص می‌یابد و در به دست آوردن نشاط از فضاهای عمومی در سکونتگاه‌های غیررسمی کمک می‌نماید. نتایج حاکی از آن است که فضای عمومی تا حدودی بین گروه‌های درون جوامع، مورد مناقشه است. به عنوان مثال؛ از نظر استفاده از فضای تفریحی، حدود یک سوم از افراد در این

1 Darkey & Visagie

2 Tshwane

3 Wokekoro

4 Harcourt

5 Marine Base

6 Afikpo

7 Hernandez

8 Bogota

<p>مناطق کودکان خردسال هستند اما اکثراً جوانان در روزهای هفته و بزرگسالان در اواخر هفته از پارک‌ها استفاده می‌کنند. هنگامی که کودکان خردسال در پارک‌ها دیده می‌شوند، تمام اوقات مادران آنها را همراهی می‌کنند. این نشان می‌دهد که حداقل زمان‌هایی از روز وجود دارد که گروه‌های قدرتمندتری ممکن است استفاده‌ی گسترده‌تر از فضای عمومی توسط کودکان را محدود کنند. این مسئله ماهیت قابل اعتراض فضای عمومی را به طور کلی تأیید می‌کند.</p>	<p>تحلیلی بر شرایط زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی ایزاخلی^۱ در دوریان^۲: پیامدهای جامعه برای تجدید حیات در آفریقای جنوبی</p>	<p>۲۰۲۱</p>	<p>ماندلی^۱ و همکاران</p>	<p>۴</p>
<p>روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی بوده است. از مدل رگرسیون حداقل مربعات معمولی برای تجزیه و تحلیل عواملی که به شرایط زندگی خانوارها کمک کرده‌اند، استفاده شده است. نتایج پژوهش نشانگر آن است که مؤلفه‌هایی همچون آموزش، خدمات اولیه‌ی مسکن (دسترسی به آب، دسترسی به سرویس بهداشتی)، امنیت غذایی، تجربه‌ی کاری، ارتباط اجتماعی و بهداشت، مشارکت‌کنندگان اصلی در وضعیت زندگی خانوارها در منطقه‌ی مورد مطالعه هستند.</p>	<p>زندگی در حاشیه: خصوصیات اجتماعی- فضایی محرومیت‌های مسکونی و آب در سکونتگاه‌های غیررسمی لاگوس^۳؛ نیجریه</p>	<p>۲۰۲۱</p>	<p>آلیو^۴ و همکاران</p>	<p>۵</p>
<p>روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از سیستم‌های اطلاعات مکانی^۱ استفاده شده است. نتایج نشاندهنده این است که اکثر ساکنان در آپارتمان‌های یک اتاقه و در محله‌هایی با حدود ۲۰ نفر در هر خانه زندگی می‌کنند. ساکنان از دسترسی به آب آشامیدنی سالم برخوردار نبوده و در خانه‌هایی زندگی می‌کردند که توسط توده‌هایی از زباله‌های جامد محاصره شده بودند. شاخص محرومیت از زاغه‌نشینی نشان داد که ساکنان، محرومیت‌های مسکونی، زیست‌محیطی، آب و بهداشت را تجربه کرده‌اند. تحول همبستگی مکانی این شاخص‌های محرومیت محلات فقیرنشین به وضوح نشان داد که محرومیت اجتماعی در محله‌های فقیرنشین لاگوس به طور گسترده، گسترش یافته و بیش از دو سوم محلات، بسیار محروم هستند.</p>	<p>بررسی راهکارهای ارتقاء شاخص‌های کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی سیس‌آباد مشهد</p>	<p>۱۳۹۷</p>	<p>شهدانژاد</p>	<p>۶</p>
<p>در این پایان‌نامه با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی راهکارهای ارتقاء کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی مشهد (پهنه‌ی سیس‌آباد) پرداخته شده است. در این پژوهش از دو شاخص عینی و ذهنی در قالب ۵ بعد «اقتصادی»، «اجتماعی - رفتاری»، «کالبدی - عملکردی»، «زیست‌محیطی» و «ادراکی - زیباشناسی» جهت بررسی اطلاعات استفاده و برای آزمون SPSS^۲ شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم افزار فرضیات از آزمون‌های آماری تی، تحلیل واریانس یک‌طرفه^۳ استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که کیفیت زندگی در پهنه‌ی مورد مطالعه در حد ضعیف بوده و در بین شاخص‌های کیفیت زندگی شاخص عینی نسبت به شاخص ذهنی از میانگین بالاتری برخوردار است و در بین ابعاد مورد</p>				

- 1 Mandleni
- 2 Ezakheleni
- 3 Durban
- 4 Aliu
- 5 Lagos
- 6 Gis
- 7 Annova

<p>مطالعه بعد اقتصادی نسبت به سایر ابعاد مورد مطالعه از میانگین بالاتری برخوردار است.</p>	
<p>این پایان‌نامه از لحاظ هدف کاربردی و از حیث ماهیت و روش، همبستگی استفاده شده SPSS می‌باشد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از نرم‌افزار است. نتایج حاکی از آن است که بین مدت زمان ماندگاری ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله یوسف‌آباد و کیفیت زندگی آنان رابطه معناداری وجود ندارد و به لحاظ رتبه‌بندی شاخص‌ها، شاخص اقتصادی با میانگین ۳۳۸ در رتبه اول قرار دارد. همچنین بین وضعیت اقتصادی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله یوسف‌آباد و کیفیت زندگی آنان رابطه معناداری وجود دارد و به لحاظ رتبه‌بندی متغیرهای شاخص اقتصادی، متغیر پس‌انداز ماهیانه با میانگین ۸۷۴ در رتبه نخست قرار دارد.</p>	<p>۷ حیدری‌سرای ۱۳۹۷ سنجش کیفیت زندگی در ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شمال تبریز مطالعه موردی: یوسف‌آباد تبریز</p>
<p>با رویکرد توصیفی - تحلیلی، کیفیت زندگی محلات مذکور را در دو بعد عینی و ذهنی مورد ارزیابی قرار داده‌اند. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که SPSS و GIS نرم‌افزارهای میزان رضایتمندی ساکنان این محلات از وضعیت کالبدی، اجتماعی و اقتصادی بسیار پائین بوده است.</p>	<p>۸ رجلی و همکاران ۱۳۹۸ ارزیابی تطبیقی شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ورامین</p>
<p>تحلیلی بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحقیق، توصیفی استفاده شده است. نتایج به دست آمده SPSS و SMART PLS نرم‌افزارهای نشانگر تأثیر مستقیم مؤلفه‌های مشارکت، امنیت، عدالت، آموزش، انعطاف‌پذیری، تعاملات در تاب‌آوری اجتماعی بر کیفیت زندگی در محله خط ۴ حصار کرج می‌باشد و الگوی ارائه شده به عنوان مدلی جدید با توجه به نتایج آزمون‌های انجام شده، مورد تأیید قرار گرفته است.</p>	<p>۹ رحیمی و کارگر ۱۳۹۹ تبیین الگوی تاب‌آوری اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر کیفیت زندگی؛ نمونه‌ی موردی: محله خط ۴ حصار کرج</p>
<p>روش پژوهش، توصیفی - تحلیلی بوده و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از و به منظور آزمون فرضیات از آزمون‌های آماری رگرسیون SPSS نرم‌افزار چندمتغیره، آماری تی تک نمونه‌ای و کروسکال بهره‌برداری شده است. نتایج حاکی از آن است که از نظر ساکنان محله سیلاب تبریز مؤلفه‌ی روانی - اجتماعی با میانگین (۲/۴۳) بیشترین اهمیت را دارد و همچنین مؤلفه‌ی تسهیلات رفاهی - خدماتی با میانگین (۲/۱۸) در رتبه دوم و مؤلفه‌ی کالبدی - فضایی با میانگین (۱/۳۹) در رتبه سوم قرار دارند. علاوه بر این میان شاخص روانی - اجتماعی و میزان سرزندگی در این محله، با بهره‌گیری از مؤلفه‌های «تفریح و شادی کودکان» با مقدار بتای (۰/۴۶۹) و «فعالیت گروه‌های فرهنگی» با مقدار بتای (۰/۳۹۸) رابطه معناداری وجود دارد.</p>	<p>۱۰ اسکونی ارس و حکیمی ۱۴۰۰ سنجش شاخص‌های سرزندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه‌ی موردی: سیلاب قوشخانه تبریز)</p>

Source: Research findings, 2023

روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر کاربردی و توصیفی - تحلیلی است. متغیرهای پژوهش با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای شناسایی شده‌اند و برای دستیابی به پرسش‌های پژوهش و آزمون فرضیات، اطلاعات با مطالعه میدانی و از طریق پرسش‌نامه

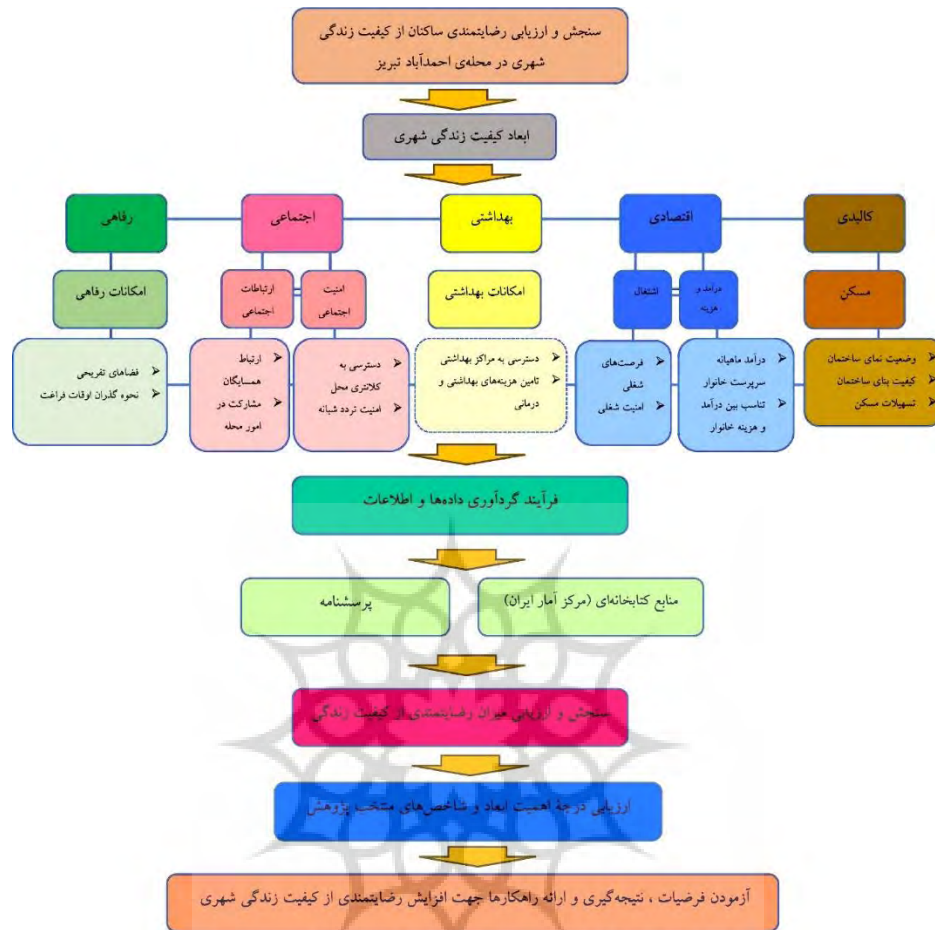

۱۳۶. فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی - سال شانزدهم، شماره دوم، بهار ۱۴۰۳

													همکاران (۱۳۹۶)	
*	*				*	*	*	*	*	*		*	حاتمی‌نژاد و همکاران (۱۳۹۶)	
*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	زیاری و رفیعی‌مهر (۱۳۹۶)	
*	*	*	*	*	*	*					*	*	فرجی (۱۳۹۶)	
*	*	*			*	*	*	*	*			*	فیروزبخت (۱۳۹۶)	
*	*				*	*	*	*	*			*	قاسمی و همکاران (۱۳۹۶)	
*	*							*			*	*	احسانی و شیخی (۱۳۹۷)	
													حیدری‌سرای (۱۳۹۷)	
*	*							*			*	*	رجایی و همکاران (۱۳۹۸)	
*	*			*	*	*	*	*	*			*	رحیمی و کارگر (۱۳۹۹)	
											*	*	اسکویی‌ارس و حکیمی (۱۴۰۰)	
۱۷	۱۷	۷	۸	۱۰	۸	۱۱	۱۶	۱۴	۱۵	۱۱	۴	۱۷	۲۳	جمع

Source: Research findings, 2023

شکل ۱. مدل مفهومی پژوهش

Figure 1. Conceptual model of research
Source: Authors, 2023

محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز، مرکز استان آذربایجان شرقی، یکی از شهرهای بزرگ ایران است که در موقعیت جغرافیایی ۴۶ درجه و ۲۳ دقیقه و ۴۶ درجه و ۱۱ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۹ دقیقه و ۳۸ درجه و ۱ دقیقه عرض شمالی واقع شده است. این شهر بزرگ‌ترین شهر منطقه شمال غرب کشور بوده و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و ... این منطقه شناخته می‌شود. تبریز در منطقه‌ای به وسعت ۱۵۰ کیلومتر مربع گسترده شده است. این شهر از شمال به کوه عون بن علی، از غرب به جلگه تبریز و از جنوب به دامنه‌های کوه سهند محدود شده است. جمعیت این شهر براساس سرشماری مرکز آمار ایران در سال ۱۴۰۰، ۱۷۷۳۰۳۳ نفر بود (Statistics Center of Iran, 2013) که از این تعداد حدود یک سوم یعنی ۴۵۰ هزار نفر در سکونتگاه‌های غیررسمی ساکن بوده‌اند. سکونتگاه‌های غیررسمی کلان‌شهر تبریز به طور عمده در چهار پهنه شمال (محلات یوسف‌آباد، سیلاب، سیلاب قوشخانه، احمدآباد، ایده‌لو، اسماعیل بقال، لوتی ابراهیم،

منبع بزرگ، منبع کوچک، چهل‌متری، قربانی، جنوب (محلات آخر مارالان و آخر طالقانی)، شمال‌غرب (پارک بزرگ تبریز) و جنوب غرب (محلات لاله و آخماقیه) گسترش یافته‌اند (Maleki et al, 2017: 93-94).

محله احمدآباد تبریز جزو محلاتی است که در پهنه شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی و در شهرداری منطقه ۱ کلانشهر تبریز قرار گرفته است. براساس بلوک‌های آماری تبریز در سال ۱۴۰۰، جمعیت محله احمدآباد تبریز ۱۱۱۶۵ نفر بوده است (Statistical blocks of Tabriz metropolis, 2023). محله احمدآباد تبریز بر روی دامنه کوه عون بن علی، واقع در ارتفاعات شمالی تبریز قرار گرفته است. تمایل به داشتن خانه‌های تک واحدی از جانب ساکنان و همچنین کاهش هزینه خرید زمین و در ادامه آن تبدیل قطعه‌های بزرگ به قطعات کوچکتر در اثر افزایش جمعیت ساکن در منطقه و گسترش افقی خانواده‌ها موجب ایجاد بافت ریزدانه در محدوده گشته است. تمامی محدوده سایت مورد مطالعه در دامنه آفتابگیر واقع شده و بافت نسبت به راستای شمالی دارای چرخش ۱۰ تا ۱۵ درجه، به منظور بهره‌گیری بیشتر از نور خورشید است. این چرخش در جهت حفظ بافت از باد غالب که از سوی شرق و شمال شرق می‌وزد نیز مفید می‌باشد. با این حال خانه‌ها به نحوی در دامنه تپه قرار گرفته‌اند که گزند کمتری از باد غالب به آن‌ها برسد (Niazi, 2012: 6).

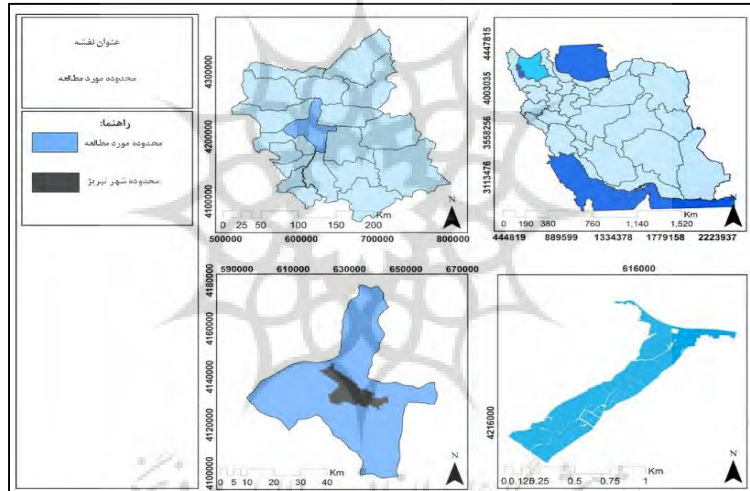
ساخت بیش از ۷۰ درصد ابنیه در محله احمدآباد تبریز با مصالحی نظیر آجر، چوب، سنگ و خشت و گِل نشان‌دهنده عدم به کارگیری مصالح بادوام در این محله می‌باشد. باتوجه به بالابودن قدمت بیشتر ساختمان‌ها در محله احمدآباد تبریز، بهسازی و نوسازی اغلب بناها ضروری به نظر می‌رسد. همچنین باتوجه به بالابودن تعداد خانه‌های تخریبی و مخروبه و همچنین پایین بودن تعداد خانه‌های مرمتی در محله احمدآباد تبریز، بازسازی اغلب بناها ضروری به نظر می‌رسد. براساس آمار و ارقام به دست آمده از بلوک‌های آماری نزدیک به سه چهارم از ابنیه در محله احمدآباد تبریز تنها دارای یک طبقه می‌باشند. وضعیت شیب در محله احمدآباد تبریز مشتمل بر دو جهت شمالی - جنوبی و شرقی - غربی می‌باشد که درصد شیب در جهت شمالی - جنوبی بین ۳۰-۲۰ درصد و در جهت شرقی - غربی بین ۱۵-۱۰ درصد می‌باشد و به طور کلی می‌توان گفت پراکنش سطوح مختلف شیب در این سایت نشانگر نیمه‌هموار بودن سطح محله احمدآباد تبریز است. در ارتباط با پراکنش کاربری اراضی در محله احمدآباد تبریز، بیشترین سطح مربوط به کاربری مسکونی با ۶۴/۲۶ درصد و کمترین مساحت مربوط به کاربری تأسیسات شهری با ۰/۰۲ درصد بوده است. تعداد خانوارهای ساکن در محله احمدآباد تبریز در سال ۱۴۰۰ برابر ۳۳۸۸ خانوار می‌باشد. بنابراین بعد خانوار محله احمدآباد تبریز برابر با ۳/۳۰ است که در مقایسه با بعد خانوار در شهر تبریز در سال ۱۴۰۰، ۰/۱۷ نفر در هر خانوار بیشتر می‌باشد. مجموع مساحت کاربری ورزشی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۲۳۹۸۹۴۸ و ۱۰۵۰۰ مترمربع است. سرانه استاندارد این کاربری ۱/۵ مترمربع به ازای هر نفر می‌باشد (Ghorbani, 2016: 117). بدین ترتیب می‌توان گفت سرانه موجود کاربری ورزشی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۱/۳۵ و ۰/۹۴ مترمربع به ازای هر نفر است که در مقایسه با سرانه استاندارد میزان کمبود سرانه کاربری ورزشی به ترتیب برابر با ۰/۱۵- و ۱/۴۰-

مترمربع به ازای هر نفر می‌باشد. مجموع مساحت کاربری بهداشتی - درمانی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۸۸۳۶۱۲ و ۲۵۹۲ مترمربع است. سرانه استاندارد این کاربری ۲/۵ مترمربع است. پس بنابراین سرانه موجود کاربری بهداشتی - درمانی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۰/۴۹ و ۰/۲۳ مترمربع به ازای هر نفر می‌باشد که در مقایسه با سرانه استاندارد میزان کمبود سرانه بهداشتی - درمانی به ترتیب برابر با ۲/۰۱- و ۲/۲۷- مترمربع به ازای هر نفر می‌باشد. مجموع مساحت کاربری آموزشی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۲۵۷۴۱۶۴ و ۱۷۵۲۷ مترمربع می‌باشد. سرانه استاندارد کاربری آموزشی ۵ مترمربع به ازای هر نفر می‌باشد. بدین ترتیب سرانه موجود کاربری آموزشی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۱/۴۵ و ۱/۵۶ مترمربع به ازای هر نفر است که در مقایسه با سرانه استاندارد میزان کمبود سرانه آموزشی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۳/۵۵- و ۳/۴۴- مترمربع به ازای هر نفر می‌باشد. مجموع مساحت کاربری تجاری - خدماتی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۳۷۵۰۳۲۸ و ۱۱۶۶۲ مترمربع می‌باشد. سرانه استاندارد کاربری تجاری - خدماتی ۳/۵ مترمربع به ازای هر نفر است. پس بنابراین سرانه موجود کاربری تجاری - خدماتی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۲/۱۱ و ۱/۰۴ مترمربع به ازای هر نفر است که در مقایسه با سرانه استاندارد میزان کمبود سرانه تجاری - خدماتی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۱/۳۹- و ۲/۴۶- مترمربع به ازای هر نفر است. مجموع مساحت کاربری صنعتی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۱۱۸۸۰۷۷۳ و ۸۷۹ مترمربع است. سرانه استاندارد این کاربری ۸ مترمربع به ازای هر نفر است. پس بنابراین می‌توان گفت که سرانه موجود کاربری صنعتی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۶/۷۰ و ۰/۰۷ مترمربع به ازای هر نفر است که در مقایسه با سرانه استاندارد میزان کمبود سرانه صنعتی در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۱/۳- و ۷/۹۳- مترمربع به ازای هر نفر است. سرانه موجود کاربری تجهیزات شهری در کلانشهر تبریز و محله احمدآباد به ترتیب برابر با ۰/۷۸ و ۰/۰۴ مترمربع به ازای هر نفر است. با توجه به اینکه سرانه استاندارد این کاربری ۰/۵ مترمربع به ازای هر نفر است، پس بنابراین در کلانشهر تبریز سرانه تجهیزات شهری ۰/۲۸ مترمربع بیشتر از میزان سرانه استاندارد می‌باشد و در محله احمدآباد ۰/۴۶- مترمربع به ازای هر نفر با کمبود سرانه تجهیزات شهری مواجه هستیم. در ارتباط با ویژگی‌های اقتصادی ساکنین سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز با وجود اینکه از اقتصاد رسمی شهر به حاشیه رانده شده‌اند ولی در صورت شناسایی توانمندی‌های بالقوه ساکنین در این محدوده و با سرمایه‌گذاری در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... می‌توان محله احمدآباد تبریز را به موتور محرکه اقتصاد شهری در پهنه شمالی سکونتگاه‌های غیررسمی کلانشهر تبریز تبدیل نمود. پس بنابراین ضروری است تا نهادهای دولتی در راستای رسیدگی به مشکلات ساکنین این سکونتگاه‌ها بیش از پیش توجه نمایند.

شکل ۲. بافت سکونتگاهی محله احمدآباد تبریز

Figure 2. Residential context of Ahmadabad neighborhood of Tabriz
Source: Authors, 2023

نقشه ۱. موقعیت محله احمدآباد در کلانشهر تبریز

Map 1. Location of Ahmadabad neighborhood in Tabriz metropolis
Source: Authors, 2023

یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی پژوهش

یافته‌های توصیفی تحقیق حاکی از این است که بیشتر از ۶۰ درصد ابنیه در این محله احمدآباد تبریز در بافت ریزدانه (کمتر از ۸۰ مترمربع) قرار گرفته‌اند. در جدول (۳) به نتایج توصیفی پرسش‌شوندگان اشاره شده است.

جدول ۳. نتایج توصیفی پرسش‌شوندگان محله یوسف‌آباد تبریز

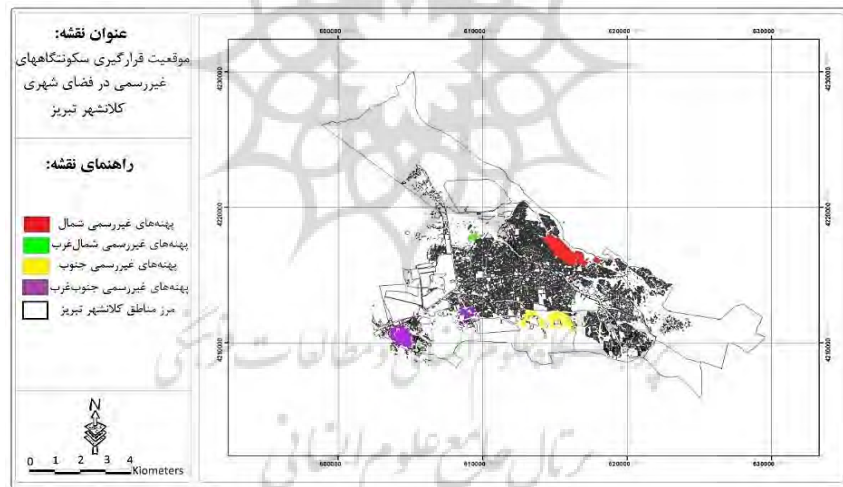
Table 3. Descriptive results of the respondents of Ahmedabad neighborhood of Tabriz

جنسیت	مرد	زن	تأهل	متأهل	مجرد
تعداد	۱۶۸	۲۰۳	تعداد	۲۵۵	۱۱۶
درصد	۴۵/۳	۵۴/۷	درصد	۶۸/۷	۱۳/۳
رده سنی	۳۰-۱۸	۴۵-۳۰	۶۰-۴۵	۷۵-۶۰	۷۵ سال به بالا

تعداد	۱۶۳	۷۶	۱۲۱	۶۹	۴۲
درصد	۱۷	۲۰/۵	۳۲/۶	۱۸/۶	۱۱/۳
تحصیلات	بی سواد	سیکل	دیپلم	کارشناسی	کارشناسی ارشد و بالاتر
تعداد	۶۹	۱۵۲	۹۲	۴۷	۱۱
درصد	۱۸/۶	۴۱	۲۴/۸	۱۲/۷	۳
شغل	شاغل	بیکار	خانه‌دار	در حال تحصیل	
تعداد	۱۰۲	۱۳۸	۶۸	۶۳	
درصد	۲۷/۵	۳۷/۲	۱۸/۳	۱۷	
مدت اقامت افراد	کمتر از ۱ سال	۱ تا ۵ سال	۶ تا ۱۰ سال	۱۱ تا ۱۵ سال	
تعداد	۲۱۷	۱۰۴	۳۴	۱۶	
درصد	۵۸/۵	۲۸	۹/۲	۴/۳	
تعداد کل	۳۷۱				
درصد کل	۱۰۰				

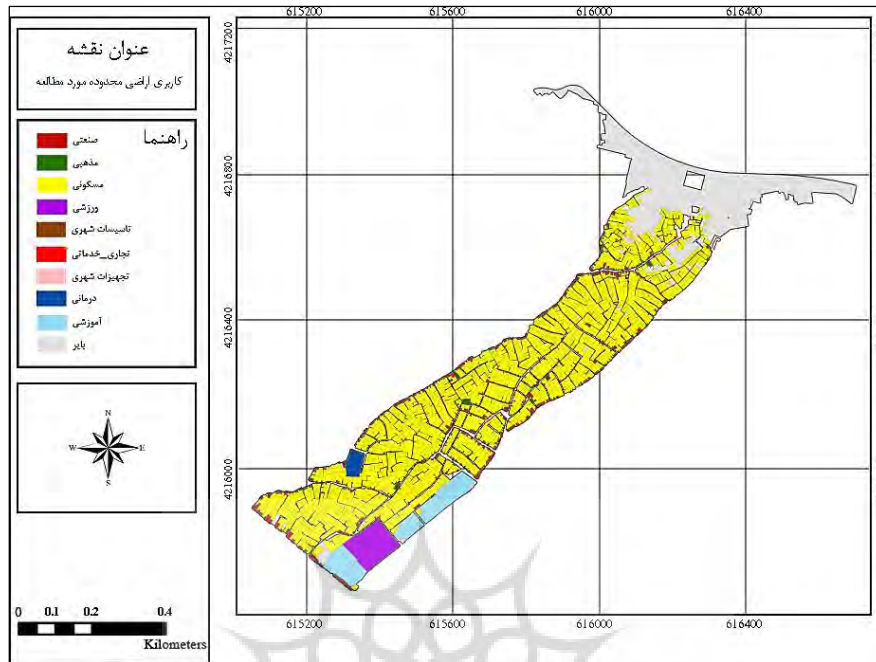
Source: Research findings, 2023

نقشه ۲. موقعیت سکونتگاه‌های غیررسمی کلانشهر تبریز

Map 2. Location of informal settlements in Tabriz metropolis

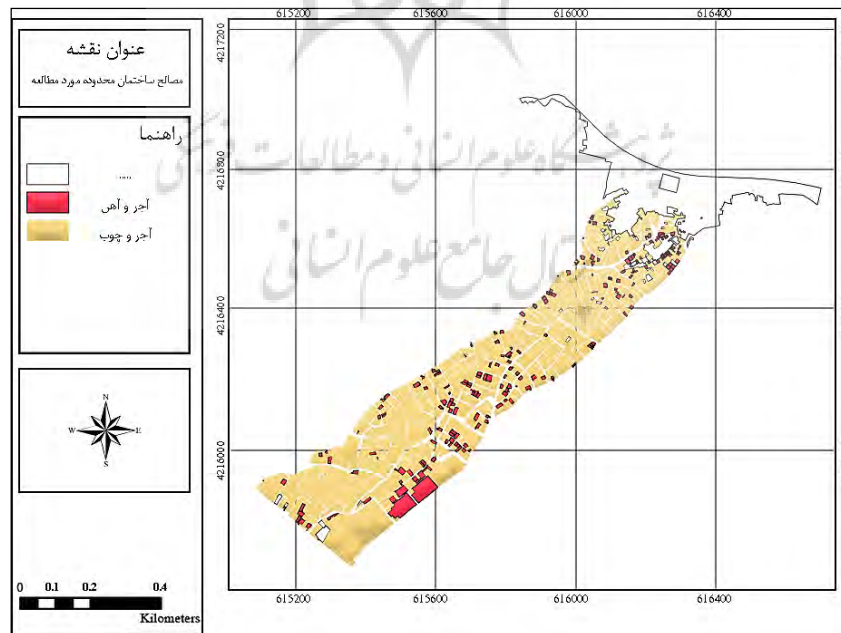
Source: Authors, 2023

نقشه ۳. کاربری اراضی محله احمدآباد تبریز

Map 3. Land use of Ahmadabad neighborhood of Tabriz

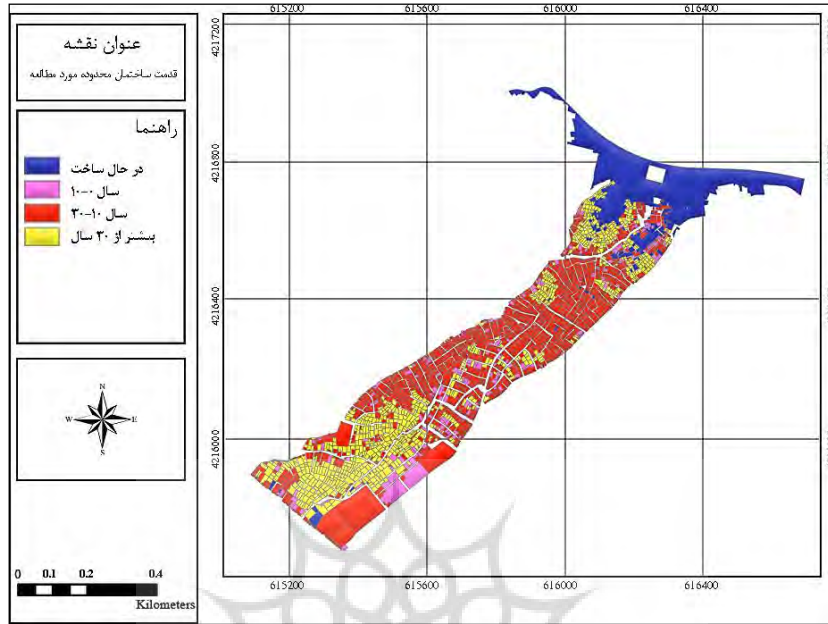
Source: Authors, 2023

نقشه ۴. کیفیت مصالح ابنیه محله احمدآباد

Map 4. Quality of building materials of Ahmadabad neighborhood

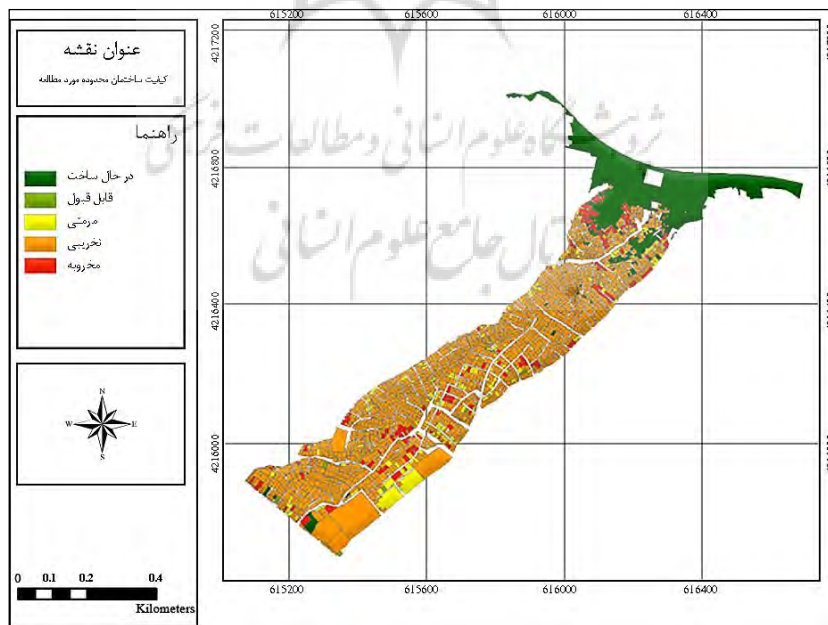
Source: Authors, 2023

نقشه ۵ قدمت ساختمان‌های محدوده مورد مطالعه

Map 5. Age of buildings in the study area

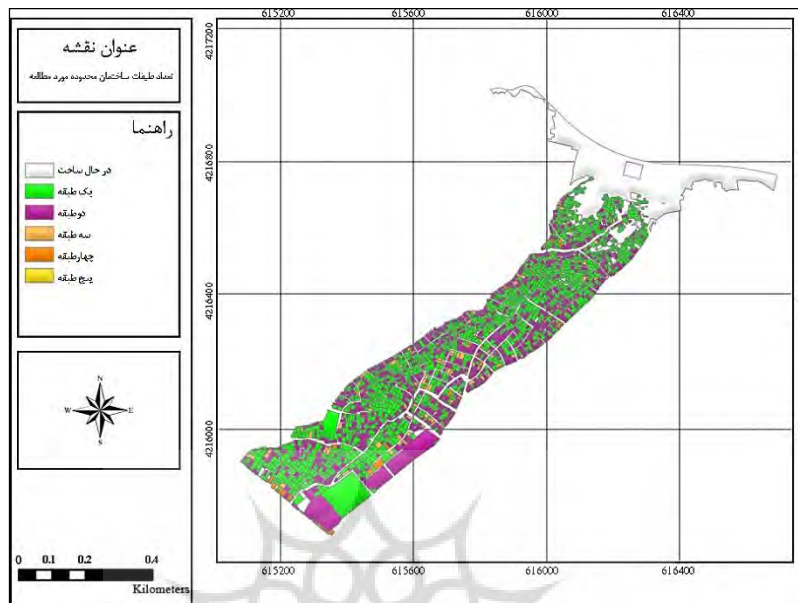
Source: Authors, 2023

نقشه ۶. کیفیت ابنیه محله احمدآباد

Map 6. Building quality of Ahmadabad neighborhood

Source: Authors, 2023

نقشه ۷. تعداد طبقات ساختمان‌های محله احمدآباد

Map 7. The number of floors of buildings in Ahmadabad neighborhood

Source: Authors, 2023

به منظور اولویت‌بندی ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در میان ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز، از آزمون فریدمن بهره‌گیری شده است. با توجه به میانگین رتبه هر چه قدر به عدد پنج نزدیک باشد از اهمیت بیشتری برخوردار است و از پنج هر چه قدر به عدد ۳ نزدیک شود سطح متوسط، و هر قدر به طرف عدد ۱ نزدیک شود از درجه اهمیت آن کاسته می‌شود. مقدار خی دو $۸۰/۲۲۳$ و درجه آزادی ۴ و سطح معناداری $۰/۰۰۰$ می‌باشد. چون در این آزمون سطح معناداری کمتر از $۰/۰۵$ به دست آمد، فرض صفر رد و فرضیه مقابل آن مورد تأیید قرار می‌گیرد. بنابراین بین میانگین رتبه‌های ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری ساکنان محله احمدآباد، اختلاف معنی‌داری وجود دارد. رتبه‌های ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری ساکنان محله احمدآباد به ترتیب از بیشترین به کمترین طبق جدول (۴) می‌باشد. به گونه‌ای که از بین ابعاد، بعد اقتصادی در رتبه یک ($۳/۴۸$)، بعد کالبدی در رتبه دوم ($۳/۱۱$)، بعد اجتماعی در رتبه سوم ($۳/۰۹$)، بعد رفاهی در رتبه چهارم ($۲/۸۲$) و در نهایت بعد بهداشتی در رتبه پنجم ($۲/۵۰$) قرار دارد.

جدول ۴. اولویت‌بندی ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری

Table 4. Prioritizing dimensions of satisfaction with the quality of urban life

ابعاد	میانگین رتبه	مقدار کای اسکوئر	درجه آزادی	سطح معناداری
اقتصادی	۳/۴۸	۸۰/۲۲۳	۴	۰/۰۰۰
کالبدی	۳/۱۱			
اجتماعی	۳/۰۹			
رفاهی	۲/۸۲			
بهداشتی	۲/۵۰			

Source: Research findings, 2023

رتبه‌بندی شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری

برای اولویت‌بندی شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در میان ساکنان سکونتگاه غیررسمی محله احمدآباد تبریز، از آزمون فریدمن بهره‌گیری شده است. مقدار کای اسکوئر ۲۶۶/۸۶۸ و درجه آزادی ۱۴ و سطح معناداری ۰/۰۰۰ می‌باشد. چون در این آزمون سطح معناداری کمتر از ۰/۰۵ به دست آمد، با اطمینان ۹۹ درصد فرض صفر رد و فرضیه مقابل آن مورد تأیید قرار می‌گیرد. بنابراین بین میانگین رتبه‌های شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در میان ساکنان محله احمدآباد تبریز، اختلاف معنی‌داری وجود دارد. رتبه‌های شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در میان ساکنان سکونتگاه غیررسمی محله احمدآباد تبریز، به ترتیب از بیشترین به کمترین طبق جدول (۵) می‌باشد.

جدول ۵. اولویت‌بندی شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری براساس آزمون فریدمن

Table 5. Prioritization of indicators of satisfaction with the quality of urban life based on the Friedman test

میانگین رتبه‌ها	شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری
۹/۴۸	درآمد ماهیانه سرپرست خانوار
۹/۳۲	امنیت شغلی
۹/۲۰	کیفیت بنای ساختمانی
۹/۰۱	تناسب بین درآمد و هزینه خانوار
۸/۴۴	فرصت‌های شغلی
۸/۲۷	تسهیلات مسکن
۸/۱۲	وضعیت نمای ساختمانی
۷/۷۸	دسترسی به کلاتری محل
۷/۵۹	نحوه گذران اوقات فراغت
۷/۵۹	فضاهای تفریحی
۷/۵۸	امنیت تردد شبانه
۷/۱۵	تأمین هزینه‌های بهداشتی و درمانی
۶/۹۹	ارتباط همسایگان
۶/۷۴	دسترسی به مراکز بهداشتی
۶/۷۳	مشارکت در امور محله

Source: Research findings, 2023

بررسی تفاوت خصوصیات عمومی و رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری

برای بررسی رابطه بین خصوصیات عمومی ساکنین و میزان رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری بایستی از آزمون‌های آماری بهره‌گیری نمود. به همین منظور ابتدا از طریق آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف نرمال یا غیرنرمال بودن داده‌ها را مورد سنجش قرار می‌دهیم.

جدول ۶. نتایج آزمون کولموگوروف - اسمیرنوف برای تمامی متغیرهای پژوهش

Table 6. Kolmogorov-Smirnov test results for all research variables

سطح معناداری	میانگین کولموگوروف - اسمیرنوف
۰/۰۰۰	۰/۷۶۲

Source: Research findings, 2023

سطح معناداری تمامی متغیرها کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد (Sig = ۰/۰۰۰). پس نتایج حاکی از توزیع غیرنرمال داده‌ها است و بایستی برای آزمون فرضیات از آزمون ناپارامتریک استفاده کرد. برای بررسی اختلاف میانگین چند جامعه آماری از آزمون کروسکال‌والیس و به منظور مقایسه میانگین دو جامعه آماری از آزمون مان - ویتنی بهره‌گیری شده است. خصوصیات عمومی پرسش‌نامه که شامل جنسیت، سن، تحصیلات، وضعیت تأهل، وضعیت اشتغال و مدت اقامت در محل می‌باشد به تفکیک مورد بررسی قرار می‌گیرند. به منظور بررسی رابطه میان جنسیت و وضعیت تأهل ساکنین با رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری از آزمون مان - ویتنی بهره‌گیری شده است. جدول (۷)، متغیر مستقل و وابسته به همراه میانگین و مجموعه رتبه‌های آن‌ها را نشان می‌دهد.

جدول ۷. آماره توصیفی آزمون مان - ویتنی

Table 7. Descriptive statistics of the Mann-Whitney test

وضعیت تأهل		جنسیت	
مجرد	متأهل	مرد	زنان
۱۱۶	۲۵۵	۱۶۸	۲۰۳
۲۰۴/۳۸	۱۷۷/۶۴	۱۹۳/۳۴	۱۷۹/۹۲
۲۳۷۰۸/۵۰	۴۵۲۹۷/۵۰	۳۲۴۸۱/۵۰	۳۶۵۲۴/۵۰

Source: Research findings, 2023

جدول (۸) آماره آزمون مان - ویتنی را نشان می‌دهد. طبق نتایج جدول (۸)، در ارتباط با جنسیت ساکنین می‌توان گفت که سطح معناداری بیشتر از حد معمول ۰/۰۵ می‌باشد در صورتی که به لحاظ وضعیت تأهل ساکنین سطح معناداری

کوچکتر از ۰/۰۵ می‌باشد. بنابراین تفاوت معناداری بین جنسیت ساکنین و رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز وجود ندارد. به عبارت بهتر، میزان رضایتمندی ساکنین از کیفیت زندگی شهری در گروه‌های جنسیتی مختلف، تقریباً یکسان بوده است. اما بین وضعیت تأهل ساکنین و رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز، تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت بهتر، فراد متأهل در مقایسه با افراد مجرد دارای رضایتمندی بیشتری از کیفیت زندگی شهری بوده‌اند.

جدول ۸. آماره آزمون مان - ویتنی

Table 8. Mann-Whitney test statistic

Asymp. Sig. (2-tailed)	Z	Wilcoxon W	Mann-Whitney U	
۰/۲۳۰	-۱/۲۰۰	۳۶۵۴/۵۰۰	۱۵۸۱۸/۵۰۰	جنسیت
۰/۰۲۶	-۲/۲۲۷	۴۵۲۹۷/۵۰۰	۱۲۶۵۷/۵۰۰	وضعیت تأهل

Source: Research findings, 2023

جهت مشخص کردن این که آیا بین سن، وضعیت تحصیلات و مدت زمان سکونت ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و میزان رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری تفاوت معناداری وجود دارد یا نه از آزمون کروسکال - والیس بهره‌گیری شده است. جدول (۹) آمار توصیفی این آزمون را نشان می‌دهد.

جدول ۹. آمار توصیفی آزمون کروسکال - والیس

Table 9. Descriptive statistics of the Kruskal-Wallis test

مدت زمان سکونت در محله				وضعیت اشتغال				وضعیت تحصیلی				سن						
۱۵-۱۱	۱۰-۶	۵-۱	۱<	درحال‌تد ویل	خانه‌دا ر	بیکار	شاغل	کارشناسی رشد و بالتر	کارشناسی	دیپلم	سیکل	بی‌سواد	۷۵>	۶۰-۷۵	۴۵-۶۰	۳۰-۴۵	۱۸-۳۰	
۱۶	۳۴	۱۰۴	۲۱۷	۶۳	۶۸	۱۳۸	۱۰۲	۱۱	۴۷	۹۲	۱۵۲	۶۹	۴۲	۶۹	۱۲۱	۷۶	۶۳	فراوانی
۱۵۵/۷۸	/۹۱	/۱۳	۱۸۳/۷۶	۱۸۱/۱۴	/۹۵	۱۸۶/۵۷	۱۸۱/۶۰	۲۲۳/۵۰	۲۱۵/۹۸	۱۹۹/۷۲	۱۷۲/۸۰	۱۷۰/۴۰	۱۷۱/۸۹	۱۷۰/۵۰	۱۷۶/۲۶	۱۹۴/۴۵	/۸۹	میانگین
	۲۰۱	۱۹۰			۱۹۵													رتبه‌ها

Source: Research findings, 2023

جدول (۱۰) آماره آزمون کروسکال - والیس را نشان می‌دهد. طبق نتایج این آزمون در ارتباط با سن و وضعیت تحصیلی ساکنین می‌توان گفت که سطح معناداری، کمتر از حد معمول (۰/۰۵) می‌باشد. طبق همین استناد، بین سن و وضعیت تحصیلی ساکنین با رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری تفاوت معناداری وجود دارد. به عبارت بهتر، افراد در گروه‌های سنی زیر ۴۵ سال در مقایسه با افراد در گروه‌های سنی بالای ۴۵ سال، افراد دارای مدارک دانشگاهی از مراکز عالی (کارشناسی، کارشناسی‌ارشد و بالاتر) در مقایسه با افراد با مدارک دیپلم و زیردیپلم دارای رضایتمندی بیشتری از کیفیت زندگی شهری بوده‌اند. اما بین مدت زمان سکونت و وضعیت شغلی ساکنین در محله احمدآباد تبریز با رضایتمندی آنان از کیفیت زندگی شهری ارتباط معناداری وجود ندارد. چراکه سطح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ می‌باشد. به

عبارت بهتر، میزان رضایتمندی ساکنین از کیفیت زندگی شهری در وضعیت‌های متفاوت شغلی و بازه‌های زمانی متفاوتی که در محله هدف سکونت داشته‌اند، تقریباً یکسان بوده است.

جدول ۱۰. آماره آزمون کروسکال - والیس

Table 10. Kruskal-Wallis test statistic

کای اسکوتر	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
سن	۴	۰/۰۳۶
وضعیت تحصیلی	۴	۰/۰۳۶
وضعیت اشتغال	۳	۰/۸۲۸
مدت زمان سکونت در محله	۳	۰/۵۱۹

Source: Research findings, 2023

بحث و نتیجه‌گیری

این تحقیق بر آن بود تا رضایتمندی ساکنان سکونتگاه غیررسمی احمدآباد تبریز را از کیفیت زندگی شهری بررسی کند. محله احمدآباد تبریز یکی از سکونتگاه‌های غیررسمی شمال کلانشهر تبریز می‌باشد که براساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۴۰۰ جمعیت این محله از شهر حدود ۱۱۱۶۵ نفر می‌باشد. جهت انجام این بررسی، پنج معیار اقتصادی، کالبدی، اجتماعی، بهداشتی و رفاهی و با ۱۵ شاخص و با ۴۰ گویه مورد ارزیابی قرار گرفتند که با استفاده از نرم‌افزار SPSS16 این شاخص‌ها و گویه‌ها تجزیه و تحلیل شدند. با توجه به نتایج حاصل از این تحلیل‌ها، چنین استنباط شد که در بین ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در میان ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز، بعد اقتصادی از اهمیت بیشتری برخوردار است و بعد از آن بعد کالبدی (۳/۱۱) در رتبه دوم، بعد اجتماعی (۳/۰۹) در رتبه سوم، بعد رفاهی (۲/۸۲) در رتبه چهارم و در نهایت بعد بهداشتی (۲/۵۰) در رتبه آخر قرار دارد. پس بنابراین بعد اقتصادی در مقایسه با سایر ابعاد رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری برای ساکنین در رتبه نخست به لحاظ اهمیت قرار دارد.

در بین شاخص‌های رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در محله احمدآباد، شاخص درآمد ماهیانه سرپرست خانوار با میانگین رتبه (۹/۴۸) در رده اول قرار دارد و این نشان می‌دهد این شاخص برای ساکنین از اهمیت بیشتری برخوردار است.

در بررسی تفاوت خصوصیات عمومی براساس نتایج، بین جنسیت ساکنین، وضعیت اشتغال و مدت زمان سکونت آنان در سکونتگاه‌های غیررسمی محله احمدآباد تبریز با رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری ارتباط معناداری وجود ندارد. به بیان بهتر، میزان رضایتمندی ساکنین از کیفیت زندگی شهری در گروه‌های جنسیتی مختلف، وضعیت‌های متفاوت شغلی و بازه‌های زمانی متفاوتی که در محله هدف سکونت داشته‌اند، تقریباً یکسان بوده است. اما در حالی که بین سن ساکنین، وضعیت تحصیلی و وضعیت تأهل آنان با میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری در محله احمدآباد تفاوت معناداری وجود دارد. به بیان بهتر، افراد در گروه‌های سنی زیر ۴۵ سال در مقایسه با افراد در گروه‌های سنی بالای ۴۵ سال، افراد

دارای مدارک دانشگاهی از مراکز عالی (کارشناسی، کارشناسی ارشد و بالاتر) در مقایسه با افراد با مدارک دیپلم و زیردیپلم و در نهایت افراد متأهل در مقایسه با افراد مجرد دارای رضایتمندی بیشتری از کیفیت زندگی شهری بوده‌اند. پژوهش حاضر با پژوهش شهدادنژاد (۱۳۹۷) و پایان‌نامه حیدری (۱۳۹۷) به جهت اینکه در هر دو پژوهش عامل اقتصادی به لحاظ اهمیت در رتبه اول از نظر ساکنین قرار داشته و همچنین با پژوهش حیدری سرای به جهت اینکه بین مدت زمان سکونت ساکنان در محله و کیفیت زندگی آنان رابطه معناداری وجود نداشته و میان شاخص‌های کیفیت زندگی شهری، شاخص پس‌انداز ماهیانه سرپرست خانوار در رتبه نخست قرار داشته، دارای نتایج مشابهی می‌باشد. اما در پژوهش ماندلنی و همکاران (۲۰۲۱)، رحیمی و کارگر (۱۳۹۹) و اسکوتی ارس و حکیمی (۱۴۰۰) به ترتیب عوامل «آموزشی»، «مشارکت» و «اجتماعی» به لحاظ اهمیت در رتبه نخست قرار داشته‌اند.

به طور کلی می‌توان گفت بین دو مفهوم کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن، ارتباطی دو سویه و مستقیم برقرار است. به طوری که ارتقای کیفیت زندگی شهری منجر به افزایش میزان رضایتمندی از آن و بالعکس پایین بودن میزان کیفیت زندگی شهری منجر به افزایش میزان نارضایتی از آن خواهد شد. رضایتمندی ساکنین از ابعاد مختلف کیفیت زندگی شهری به مثابه ابزاری است که وظیفه پایش کیفیت زندگی آنان را بر عهده دارد و یکی از اهداف مهم برنامه‌ریزی شهری، سنجش و پایش میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری می‌باشد. در این پژوهش کیفیت زندگی شهری ساکنین و میزان رضایتمندی ساکنین محله احمدآباد تبریز از آن مورد بررسی قرار گرفت؛ که این مهم منجر به اولویت‌بندی ابعاد و شاخص‌های موردنظر ساکنین در راستای افزایش میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی شهری شد.

پیشنهادها

پیشنهادها و راهکارها در راستای ارتقای کیفیت زندگی شهری و رضایتمندی از آن در محدوده مورد مطالعه بایستی در ابعاد مختلف مطرح گردد. به همین دلیل به طور خلاصه راهکارهای اقتصادی، کالبدی، اجتماعی، بهداشتی و رفاهی ارائه می‌شود:

- اعطای بیمه‌های از کارافتادگی و اشتغال به سرپرستان خانوارها و واحدهای تولید خانوادگی.
- ساماندهی وضعیت اشتغال ساکنین و در نظر گرفتن تمهیداتی به منظور ارتقای سطح درآمد سرپرستان خانوارها با هدف کاهش فقر.
- اعطای وام‌های بلندمدت و بلاعوض مسکن با هدف افزایش مشارکت جمعی در راستای بهسازی مسکن.
- ترغیب ارگان‌های مالی بخش‌های دولتی در راستای اعطای تسهیلات مالی به ساکنین جهت نوسازی مسکن.
- افزایش سطح زیستی و سکونتی در محدوده مورد مطالعه با استفاده از طراحی فضاهای عمومی معابر و کانون‌های اجتماعی برای افزایش سطح عملکرد اجتماعی فضاهای عمومی.

- ارتقا کیفیت بصری، سیما و منظر شهری از طریق اعمال نظارت بر تدوین ضوابط هماهنگ‌کننده در بهسازی محلی بافت شهری و نمای ساختمان‌ها.
  - تشویق مردم جهت گذران اوقات فراغت در محدوده باغات و بافت تاریخی و توسعه گردشگری تاریخی - فرهنگی و طبیعی.
  - کاربست بسته‌های تشویقی از قبیل صدور رایگان پروانه ساخت یا تخفیف ویژه برای بخش خصوصی در ایجاد کارگاه‌های کوچک به منظور کاهش نرخ بیکاری.
  - تسهیلگری در استفاده از توان بخش خصوصی به منظور مشارکت با شهرداری جهت اجرای طرح‌های سرمایه‌گذاری و توسعه‌ای و بازسازی بافت‌های فرسوده به منظور تعدیل شکاف طبقاتی بین بخش مرفه‌نشین و بخش کم‌برخوردار شهر.
  - اشتغال‌زایی از طریق حمایت از صنایع دستی از قبیل ایجاد مراکز عرضه و فروش صنایع دستی به ویژه در جوار مناطق گردشگری طبیعی و تاریخی و فرهنگی در محله احمدآباد تبریز.
  - توجه به خدمات بیمه‌ای درمانی ساکنین (تأمین اجتماعی، تکمیلی و ...) در راستای کاهش هزینه‌های درمانی.
  - برطرف کردن مشکل کمبود مراکز خدمات‌رسانی درمانی در محله با احداث ۲ مرکز درمانی (خانه‌های بهداشت و یا درمانگاه‌های محله‌ای).
  - تشکیل شورایی‌های محله‌ای در راستای افزایش تعامل و همکاری میان ساکنین.
  - تقویت همکاری ساکنین با گشت‌های نیروهای انتظامی در راستای افزایش امنیت اجتماعی.
  - احداث پارک‌های جدید محله‌ای در راستای افزایش فضای سبز عمومی و ایجاد فضاهایی مناسب جهت گذراندن اوقات فراغت ساکنین.
  - تجهیز پارک‌های محله‌ای به دستگاه‌های ورزشی متناسب با گروه‌های سنی مختلف.
- سپاسگزاری**
- نویسندگان مقاله از اهالی محله احمدآباد کلاشهر تبریز به واسطه همکاری در جمع‌آوری داده‌ها، نهایت امتنان را دارند. نویسندگان مقاله در قبال ارائه اثر خود وجهی دریافت ننموده‌اند.

References

- Alene, E.T, (2022). Determinant factors for the expansion of informal settlement in Gondar city, Northwest Ethiopia, *Urban Management*, 11(3), 321-337.
- Aliu, I.R., Akoteyon, I.S, Soladoye, O. (2021). Living on the margins: Socio-spatial characterization of residential and water deprivations in Lagos informal settlements, Nigeria. *Habitat International*, Vol 107. 1-17.

- Arefi, M. (2018). *Informal Settlements and Urban Management in Iran*. Spring International Publishing, Pp: 23-27.
- Asadi, A, Akbari, E. (2021), Spatial analysis of the quality of life of citizens in urban environments using the Geographic Information System (GIS) (Case study: Region 2 of Mashhad), *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 20 (58), 36 (In Persian).
- Asadi, A., Rajabi, A., Janbazi Ghobadi, G, Komeili, M. (2021). Strategic analysis of informal settlement management Case study: Pakdasht city. *Geography*, 19 (70): 43-60. (In Persian).
- Asghari Zamani, A, Zadoli Khajeh, S, Gholam Hosseini, R. (2012). Assessing the quality of urban life in marginalized areas using the factor analysis model (Case study: marginal areas of northern Tabriz), *Zagros Vision Geography and Urban Planning Chapter*, 4 (11), 69 (In Persian).
- Badiee Kheirabadi, S. R, Masoudnejad, M. (2022). Model of Barriers to Renovation of Informal Settlements in Metropolitan Areas Using Interpretive Structure Modeling Technique (Case study of Mashhad). *Urban Structure and Function Studies*, 9 (32): 119-136. (In Persian).
- Darkey, D. Visagie, J. (2013). The more things change the more they remain the same: A study on the quality of life in an informal township in Tshwane. *Habitat International* 39: 302-309.
- Faraji, A. (2017). Measuring Satisfaction with Quality of Life in Informal Settlements, Case Study: Bojnourd City, *Urban ecology research*, 8 (2): 97.
- Farrokhi, N. (2020). Assessing the satisfaction of women heads of households from their residential environment in informal settlements (Case study: Mirasharraf neighborhood of Ardabil), Master Thesis, major Of Geography and Urban Planning, Housing Planning, Faculty of Literature and Humanities, Mohaghegh Ardabili University: 33. (In Persian).
- Fatahi, A. (2012), *Quality of life and human development*, One printed, Tehran, Publication Entekhab. (In Persian).
- Fathzadeh, H, Zahedzahedani, S.S. (2015). Strategic planning to empower marginalized neighborhoods (suburban neighborhoods of Silab, Ahmadabad and Yanough Darreh Si Tabriz, *Contemporary Sociological Research*, 4 (6): 67. (In Persian).
- Firozi, M.A, Zarei, R, Zafari, M. (2013). Analysis of factors affecting the expansion of informal settlements in the cities of Khuzestan province and providing an empowerment and organizing strategy, *Quarterly of New Attitudes in Human Geography*, 4 (1): 116. (In Persian).
- Ghorbani, R. (2016). *principles and foundations of urban planning*, Tehran: Organization for the Study and Compilation of Humanities Books (Samt) (In Persian).
- Ghorbani, R., Oskouee Aras, A, Tahmasebi Moghaddam, H. (2022). Survey of Satisfaction with the Quality of Urban life in Informal Settlements (Case Study: YousefAbad Neighborhood of Tabriz). *Geographical Engineering of Territory*, 6(4), 817-834. (In Persian).
- Gouverneur, D. (2015). *Planning and Design for Future Informal Settlements* Earthscan from Routledge.
- Heidari Sarai, R. (2019). Assessing the mental quality of life in residents of informal settlements in North Tabriz Study Case study: Yousef Abad, Tabriz, Master Thesis, Geography and Urban Planning - Housing Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz. (In Persian).
- Hernandez, J, Garcia, J, Yenda, G. (2018). Untangling the Vitality of spaces of BOGOTA Informal Settlements-Urban space: Experiences 7 Reflections from the global south: 975-978.
- Khidmatzadeh, A, Feizizadeh, B. (2022). Study of urban quality of life using remote sensing and GIS (Case study: urban areas of Urmia), *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 22 (67): 260 (In Persian).
- Mandleni, B.N, Omotayo, A.O, Ighodaro, D.I, Agbola, S.B. (2021). Analysis of the Living Conditions at Ezakheleni Informal Settlement of Durban: Implications for Community Revitalization in South Africa, *Sustainability*, 14 (3): 1-16.

- Manisha. j, jorg knieling ،H.T. (2015). Urban transformation in the capital territory of dehli ،india: the emergence and growth of slums? habitat International-Vol. 48: 87.
- Mansoorian, H. (2016). Population scan and land cover patterns in the metropolitan area of Tehran, Geographical Research in Urban Planning, 4 (4), 614 (In Persian).
- Mousavi, M.N, Bagheri Kashkoli, A. (2012). Assessment of spatial distribution of quality of life in neighborhoods of Sardasht", Quarterly Journal of Urban Research and Planning, 3 (9), 111.
- Nakamura, S. (2016). Revealing Invisible Rules in Slums: The Nexus Between Perceived Tenure Security and Housing Investment, Vol. 53: 151.
- Niazi, H. (2012). An Introduction to the Organization of the Ahmadabad Suburbs of Tabriz, Fifth International Congress of Islamic Geographers, University of Tabriz, Tabriz, Iran, Pp: 6 (In Persian).
- Oskouee Aras, A, Hakimi, H. (2021). Measurement of Urban Vitality Indicators in Informal Settlements (Case Study: Tabriz Seilab Qoshkhane), Urban Planning Geographical Research, 9 (1): 146. (In Persian).
- Oskouee Aras, A. (2022). Study of structural features of informal settlements (Case study: Akhmaqieh neighborhood of Tabriz), Quarterly Journal of Urban and Regional Development Planning, 7 (20); 90. (In Persian).
- Qadri, P, Karimian Bostani, M, Hafez Rezazadeh, M. (2022). Analysis of the spatial distribution of composite indicators of the quality of urban life (case study: Chabahar city), New Attitudes in Human Geography Quarterly, 13 (2): 213. (In Persian).
- Rahimi, M, Kargar, B. (2021). Explaining the pattern of social resilience in informal settlements with emphasis on the quality of life of the case study of Line 4 neighborhood of Hesar Karaj, Geography Quarterly (Program Regional Planning), 11 (1), 91-75. (In Persian).
- Rajabi Amirabad, R, Rahmani, B. (2021). The role of urban spaces in improving the quality of life (Case study: Malayer city), Journal of Applied Research in Geographical Sciences, 20 (58), 320. (In Persian).
- Rajaei, A, Abbasi Fallah, V, Najafi, I. (2020). Comparative evaluation of objective and subjective indicators of quality of life in informal settlements of Varamin, Quarterly Journal of Environmental Planning, 12 (46), 176 -149. (In Persian).
- Sarrafi, M. (2015). The Policy of Depriving Informal Settlements is Wrong. Hamshahri, April; 120. (In Persian).
- Shahdadnejad, M. (2019). Renovation and Improvement, Study of strategies to improve quality of life indicators in informal settlements of Sisabad, Mashhad, Master Thesis, Geography and Urban Planning, Faculty of Literature and Humanities Dr. Ali Shariati, Ferdowsi University of Mashhad. (In Persian).
- Statistics Center of Iran, (2016). General Census of Population and Housing. (In Persian).
- UN-Habitat, (2003). Slums of the World: The face of urban poverty in the new millennium. Available from: unhabitat.org/pmss/listItemDetails.aspx?publicationID=1124, HS Number HS/692/03E, Updated on: 8.2013.
- UN-Habitat. (2013). State of the world & cities 2012/2013: Prosperity of cities, Routledge.
- UN/Habitat. (2014). united Nations Human Settlements Programme, www.unhabitat.org/whd.
- UN-Habitat. (2020). The new urban agenda. UN-Habitat <https://doi.org/10.18356/4665f6fb-en>.
- United Nations. (2014). World urbanization prospects: The 2014 revision. New York: Department of Economic and Social Affairs, Population Division .
- UNSD. 2021. Extended Report Goal 11. 2011. The Sustainable Development Goals Report. United Nations Statistics Division. <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2021/extended-report/>> .
- Wainaina, G.K, Truffer, B, Lüthi, C. (2022). The role of institutional logics during participation in urban processes and projects: Insights from a comparative analysis of upgrading fifteen informal settlements in Kenya, Cities: 128: 1-12.

Wokekoro, E. (2015). Resident's Satisfaction with Residential Quality of Life in Informal Settlements in Port Harcourt Municipality, *European Journal of Research in Social Sciences*, 3(3): 1-17.

Wolff, E, Rauf, H.A, Hamel, P. (2023). Nature-based solutions in informal settlements: A systematic review of projects in Southeast Asian and Pacific countries, *Environmental Science and Policy*, 145: 275-285.

Www.irna.ir

Yousefzadeh, Z, Nouri Kermani, A, Hataminejad, H, Hosseinzadeh, M.M. (2019). Recreation of urban spaces with a quality-of-life approach in Tehran's 15th district, *Geography Quarterly (Regional Planning)*, 11 (1): 299. (In Persian).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Assessing and evaluating the quality of urban life and its satisfaction in informal settlements in North of Tabriz (Case study: Ahmadabad neighborhood)

Ali Oskouee Aras

M.Sc. of Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Rasoul Ghorbani*

Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Shahrivar Roustaei

Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Planning and Environmental Sciences, University of Tabriz, Tabriz, Iran.

Abstract

Introduction: The need to address the issue of the quality of urban life in these areas becomes more apparent when the residents of informal settlements are considered to be among the most vulnerable sections of an urban society, and paying attention to the urban and biological needs, Providing the minimum needs and enjoying citizenship rights are among the necessities of life for them. The most important goal of this research is to evaluate the indicators of the quality of urban life in the informal settlements of Tabriz city in Ahmedabad neighborhood. Based on this, the research seeks to find answers to two basic questions; First, which of the dimensions of satisfaction with the quality of urban life among the residents of Tabriz's Ahmadabad neighborhood have a better situation? And then which of the indicators of satisfaction with the quality of urban life in Ahmadabad neighborhood of Tabriz is at a better level?

Methodology: The current research is applied and descriptive-analytical. The variables of the research have been identified with the use of library studies, and in order to reach the research questions and test the hypotheses, the information was collected through a field study and through a questionnaire. The validity and reliability of the research was also checked. The validity of the questionnaire was obtained by a formal method and the reliability was also checked using Cronbach's alpha, the coefficient of which was 0.863 for the entire questionnaire. The statistical population of the research was the residents of Ahmadabad neighborhood of Tabriz, which were estimated to be 11165 people based on the statistical blocks of Tabriz metropolis in 2015. Using Cochran's formula, the sample size of 371 people was calculated with an error level of 5%. To achieve the main goal of the research based on measuring and evaluating the quality of urban life and satisfaction with it among the residents of informal settlements in the north of Tabriz metropolis (case study: Ahmadabad neighborhood) Friedman, Mann-Whitney and Kruskal-Wallis tests used. The Kolmogorov-Smirnov test was also used to measure the normality of the data. In order to prioritize the dimensions and indicators of satisfaction with the quality of urban life among the residents of informal settlements in Ahmadabad neighborhood of Tabriz, Friedman's test was used and to investigate the difference in the general characteristics of the residents and satisfaction with the quality-of-life Shahri's Mann-Whitney and Kruskal-Wallis statistical tests were used.

Results and discussion: In order to prioritize dimensions and indicators of satisfaction with the quality of urban life among the residents of informal settlements in Ahmadabad

neighborhood of Tabriz, Friedman's test was used. There is a significant difference between the average ratings of dimensions and indicators of satisfaction with the quality of urban life of the residents of Ahmedabad neighborhood. There is no significant difference between the gender of the residents and their satisfaction with the quality of urban life in the informal settlements of Ahmadabad neighborhood of Tabriz. There is a significant difference between the marital status of the residents and their satisfaction with the quality of urban life in the informal settlements of Ahmadabad neighborhood of Tabriz. Kruskal-Wallis's test was used to determine whether there is a significant difference between the age, education status and duration of residence of the residents of informal settlements and their level of satisfaction with the quality of urban life. Regarding the age and educational status of the residents, it can be said that there is a significant difference between the age and educational status of the residents and their satisfaction with the quality of urban life. However, there is no significant relationship between the length of residence and the job status of the residents in Ahmadabad neighborhood of Tabriz with their satisfaction with the quality of urban life. Because the significance level is greater than 0.05.

Conclusion: This research aimed to investigate the satisfaction of the residents of the informal settlement of Ahmedabad, Tabriz with the quality of urban life. According to the results, it was concluded that among the dimensions of satisfaction with the quality of urban life among the residents of informal settlements in Ahmadabad neighborhood of Tabriz, the economic dimension is more important, followed by the physical dimension (3.11) in the second rank, the social dimension (3.09) is in the third rank, the welfare dimension (2.82) is in the fourth rank, and finally the health dimension (2.50) is in the last rank. Therefore, the economic dimension is in the first rank in terms of importance in comparison with other dimensions of satisfaction with the quality of urban life for the residents. Among the indicators of satisfaction with the quality of urban life in Ahmedabad neighborhood, the monthly income index of the head of the household ranks first with an average rank of (9.48) and this shows that this index is more important for the residents. In the examination of the difference in general characteristics based on the results, there is no significant relationship between the gender of the residents, their employment status and the duration of their residence in the informal settlements of Ahmadabad neighborhood of Tabriz with satisfaction with the quality of urban life. To put it better, the level of satisfaction of the residents with the quality of urban life in different gender groups, different job statuses and different time periods they lived in the target neighborhood was almost the same. But while there is a significant difference between the age of the residents, their educational status and their marital status with the level of satisfaction with the quality of urban life in Ahmedabad neighborhood. To put it better, people in the age groups below 45 years compared to people in the age groups above 45 years, people with university degrees from higher institutions (bachelor's, master's and higher) compared to people with diploma degrees and Graduates and finally married people have more satisfaction with the quality of urban life compared to single people.

Keywords: Quality of Urban Life, Satisfaction, Informal Settlements, Friedman, Ahmadabad, Tabriz.

---

* (Corresponding Author) rghorbani@tabrizu.ac.ir